

СЕЉАК.

Недељни лист за поље, кућу, башту, умјетност и обртност.

ГОДИНА IV.	„Сељак“ излази сваког Понедељника на велико по табака.	БР.	Предлатити се може код уредништва „Сељака“, код познати скупитеља и код сваке ц. кр. поште.	8. ФЕБРУАРА.
Нови Сад.	За боље разјасњивање доноси дрворезе и прилоге.	6.	Рекламације шаљу се незапечаћене.	1865.
На годину 4 фр. а. вр.		Издаје и уређује: Ђорђе Радић.		На по године 2 фр. а. в.

Шта је киша и снег?

Киша постаје из облака, кад овај наиђе на ваздух који је влагом zasiћен, па се његови меурићи сгусну у веће капље, које на земљу падају и узпут све крупније постају.

Због ваздушног одпора ситне кишне капље не могу врло брзо на земљу падати. Али кад падају са знатне висине, оне се на основу сгусњавања влажног ваздуха узпут повећају, па нагло на земљу падају (у тропским пределима тако нагло, да се осећа удар од њих на голој човечијој кожи).

Крупна киша, која врло нагло — бујно пада, назива се пљусак (плаховита киша, бујица). А кад киша из облака у млазевима, као у потоцима, и са страховитом брзином на земљу јури: то се зове провала облака.

Киша, која у ситнијим капљама и споро на земљу пада, назива се тиха киша. А за кишу, која врло споро и у врло ситним капљицама пада, каже се да сипи, ромиња или роси.

Кишње капље с почетка су тако ситне, да оне и недосну до земље, већ се у топлијем дољњем ваздуху опет у пару претворе, ако само тај ваздух није zasiћен воденом паром. Но ако је дољни ваздух zasiћен воденом паром: онда се кишне капљице повећавају, пролазећи кроз такав ваздух. Јер почем оне долазе са висине где је ладније: то се и водена пара нижег, топлијег, ваздуха мора око њих таложити као и око сваког ладног тела, и тиме их повећавати. То повећавање биће наравно све знатније (киша све крупнија), што дуже кишне капље кроз топлији влажни

ваздух пролазе, и што је тај ваздух пунији водене паре. Тако су кишне капље на високим бреговима много ситније, него у долинама; тако су оне у лето, особито у почетку кише, много крупније, него у ладније доба године, кад нема велике разлике између температуре горњег и температуре дољњег ваздуха; као што су и у жарком појасу кишне капље много крупније (њихов пречник често 1 палац износи), него на знатнијој ђеографској ширини. Из истог узрока и плаховите кише падају чешће у тропским пределима, а само у лето у умереним појасима. Тако названа провала облака постаје обично, кад се какав ниски облак заустави каквом планином, тако да се не може даље кретати. У том случају водени меурићи облака збију се у кишне капље, које се често слију у млазеве, те као потоци нагло на земљу јуре. Но провала облака догађа се често и на равницама, кад два ветра противног правца какав облак притисну. —

Понекад се ветром разнесу и на врло знатну висину подигну ситне органичке ствари, н. пр. цветни прашак и т. д. Те ствари помешају се често са кишним капљицама, те им боју придају, тако да киша изгледа жута, или црвена и т. д. И за такву кишу каже прости свет, да је сумпорска или крвава киша. Јаким ветровима могу се и крупније ствари у већој гомили са земље у вис подићи, па отуд кишом опет доле смети. — А мислило се да и нека ситна животиња са кишом пада. Но то мишљење постало је нарочито отуда, што се опазило, да се ситне жабице после кише на све стране указују. Међутим зна се, како те жабице непадају у киши, већ леже

на земљи, обично у прашини затрпане, па кад после дуге суше киша падне, оне се пробуде и гомилама на видело изађу. Има и некаквих мишева, што се после кише по пољу указују. Али познате најситније животињице (инфузорије), тако су лаке, да се заиста с воденом паром могу у вис однети, па тек с кишом на земљу снети. — У осталом кишница ни за себе није подпуно чиста вода, већ у њој има свакојакних ствари, као: креча, калаја, гвожђа, мангана, соли, сумпорске киселине, угљевите киселине, амонијака и т. д. И те ствари подижу се у атмосферу са земље или ветром, или уз пару, уз дим и т. д.; премда се амонијак и угљевита киселина у саставу атмосфере правилно налазе, те се отуд кишом на земљу носе.

Снег постаје, кад се водена пара на неској температури у таложењу смрзава.

Као што је познато, облаци се понајвише вију по висини, где је температура тако ниска, да се ту водени меурићи, из којих се облак састоји, могу следити у ситне кристалиће. Таки кристалићи називају се снег. Они постају све крупнији у своме падању на земљу, као и кишне капљице, кад је само и у дољњем ваздуху температура ниска.

Снежни кристалићи различно изгледају, а понајвише имају облик шестозрачне звездице. — У њима има доста ваздуха. То је узрок, што снег зраке светлости натраг одбија, те издаје онако засењавајућу белоћу.

Понекад и у снегу има растињских ствари, које му придају црвену боју.

Кад је дољни ваздух топал, тада се у њему топе снежни кристалићи, кои долазе из ладног горњег ваздуха, и у том случају доспевају они као кишне капље на земљу. Отуда се објасњава: зашто у једно исто време на равници киша, а на високим планинама снег пада; као и то, што у топлим местима и у топла времена снег непада, и ако се облаци вију по висини, где је температура врло ниска (испод тачке смрзавања). —

Понекад особито у почетку пролећа и у јесен снежни кристалићи немогу да се подпуно одкраве у дољњем ваздуху, већ се сливају у непровидна зрна и падају на земљу као таконазв. крупа (цигани). А често се кишне капљице, падајући из облака, тек у дољњем (ладном) ваздуху смрзну у ситна непровидна зрна. То бива нарочито зими, кад после дуге ладноће дуне у горњој атмосфери јужни ветар, који кишу носи, те се тако кишне капље у ладнијем дољњем ваздуху смрзавају; но то бива и кад се јужни ветар, који је кишу донео напречац замени ладним северним ветром, који ниско дува.

По досадашњим искуствима, може се уопште казати: где има много влаге у атмосфери: ту има и много кише и снега.

И тако:

1) Влага из атмосфере све се у већој мери као вода (кишница и снежница) на земљу слива, што је које место ближе равнитељу или мору.

2) Но мера те влаге није ни на једном истом

месту сваке године једнака, већ се она по годинама мења.

3) Услед тога годишња мера споменуте влаге може се рачунати само у средњу руку: т. ј. она се проматра за више година, па се узме средњи број из бројева, који представљају мере влаге од засебних година.

4) Годишња мера влаге, сталожене из атмосфере на земљу, различно је подељена на разна годишња времена (наравно на већој географској ширини, где има разних годишњих времена), и та разлика није једнака на свима местима.

5) Годишња мера сталожене влаге из атмосфере независи само од броја влажних дана у години, већ и од количине влаге што се у сваком талогу излије.

6) На основу местних одношаја, годишња мера сталожене влаге може негде бити много знатнија, него што би по географској ширини била; а може бити и много незнатнија, као што се може догодити, и то, да атмосферска влага никако и непада на земљу.

Дакле у жарком појасу уопште атмосферска влага слива се на земљу у највећој мери. Ту киша пада повремено, тако да се ту разликују кишна и сушна времена, или као што Индијани на Ориноку кажу: сунчана и облачна времена. — Између 4° и 9° с. ширине повлачи се један појасић око земље, у ком скоро непрестано киша пада. — У умереним појасевима пада киша кроз сва годишња времена, но само неједнако у разна годишња времена, и то некад у једно, а некад у друго доба године највише. У Србији су обично у јесен и у пролеће највеће кише. Близу мора и великих вода, дакле у приморјама и на островима по правилу веће су кише, него у местима удаљеним од мора и од великих вода. Тако се н. пр. нашло, да се мера кишнице у енглеским приморјама разликује од мере кишнице у немачким равницама као 21 и 12. — Што се тиче броја кишних дана и количине засебних талоба, у опште се зна: да је више кишних дана, да чешће киша пада онде, где се температура чешће и знатније мења; а у једно исто време излива се више киша на дубљим местима, него на вишим, почем се кишне капљице све знатније повећавају, што ниже падају. Број кишних дана на северној половини земље све је већи од југа према северу. Тако се у средњу руку рачуна: у јужној Европи 120, у средњој Европи 146, а у северној 180 кишних дана. То се приписује томе, што се према северу и температура све чешће и знатније мења. Али на југу се облаци вију више, а на северу ниже, па су и кишне капљице (и снежни кристалићи) крупнији на југу него на северу. С тога се на југу и слива атмосферска влага у већој мери, него на северу, и ако је број кишних дана на северу већи. Тако се на равнитељу за 78 кишних дана излије кишнице у средњу руку 88 палаца (дубоко); а у Петербургу (у Русији) за 168 кишних дана излије се на земљу у средњу руку само 17 палаца атмосферске влаге. —

О засебним местним одношајима зна се оволико: у местима, која су високим планинама заклоњена противу ветрова: запада, југозапада или северозапада,

слива се атмосферска влага преко године у мањој мери; па ту је мањи и број кишних дана. Јер кад ти влажни ветрови дођу до високих планина: онда се на планинским врховима разлади и облак, те се ту и највећи део његов у талогу излије, тако да се само мало влаги може пренети у ова места, која леже источно од планине. — Па и шуме имају велики утицај на множину влажних атмосферских талоба; јер се шумама с једне стране подпомаже сгуњавање атмосферске паре а с друге стране правилније се прикупљају атмосферски талози почем шумска земља у великој мери упија влагу; па је задржава колико треба растињу, а сувишак се излива на подножју брега у изворе, из тих се разлива у поточиће, овима се опет даља земља наплођава, и они често утичу у веће реке, и т. д. Небројена искуства сведоче, да се истребљењем шума, може нанети суша једном месту. „Истребљењем шуме, којом су застрти врхови и стране планина, спрема се будућим нараштајима ова двојака невоља: оскудица у гориву и оскудица у води,“ вели Хомболт. — Па онда, где у недостатку воде (река, језера и т. д.) мало има водене паре у јако загрејаном ваздуху, тако, да се ту неможе киша направити, ни кад се температура ниско спусти, или где се температура врло незнатно мења, или најпосле, где се облаци сувим ветровима растерују: ту су или незнатни талози водене паре, или их никако и нема. Тако на канарским островима непадне киша често ни за две године; неки предели Шпанске такође су скоро сасвим без кише; као што нема кише ни у Лими: ни у неким африканским, азијатским и југоамериканским пустарама и пустињама и т. д.

„Г. XVII.“

О прављењу бермета (пелењака).

а) По сремском начину.

Одадни с' једне стране аковче, или колике величине буре оћеш, то јест, колико преко зиме потребујеш (јер овако начињен бермет редко може у својој доброту Мај месец дочекати, осим ако се од њега нимало непије, него се добро заврањено држи и сваке недеље долива), метни један таван белог или црног — каква оћеш — грожђа, а по њему таван пелена; после опет грожђе и по њему пелена, и тако једнако до вр'а. Ту мораш најмање сад са шаке празна места оставити, буре задни, и наспи у њега или свежа маста или стара вина. За таков бермет набери добро зрелог, чистог и не плеснивог грожђа. Неки, који мастом наливају, посицају таване грожђа са слачицом, или ју у кесу свежу, и у сред бурета метну; ово је врло добро, јер слачица задржава маст од многога врења, а и сласт му прибавља и одржава; ал је боље старим вином наливати. Сад заврањи буре добро, а само код врања, или баш и сами врањ пробуши с' подебљом бургијом, и тако после 14 дана удари славину и употребљавај вино.

б) Други начин.

Узми чисто буре, једно му дно одадни, метни у њега један таван добро зрелог и слатког црног или белог грожђа, затим један таван простога пелена, и то толико, колико ко оће да му је бермет горак; затим мети опет таван грожђа и таван пелена, и у сред буренцета завежи у крпу стучене слачице, и тако поступај, док буренце ненапуниш. После га задни, с' црним или белим, добрим старим вином наспиј, буре заврањи, поред врања јамицу пробуши и с' крпом је покриј. После две или три недеље удари славину, и троши бермет. Ово је вино пријатно, слатко, и осим пеленова укуса, никаква друга нема. Овај се начин због своје простоте најбоље препоручује, јер је на овај начин прављени бермет најукуснији. Овим начином направљен бермет, кад и није грожђе сасвим зрело, и много пута због кише већ на самом чокоту плесниво постало, ако се само с' добрим старим вином наспе, пријатан је због каштрог свог укуса.

У Мађарској и Њемачкој (а сада већ и код нас) међу осим пелена понавјеш и друге мирисаве и горке траве, које у апотеци купују, и у зетворене кесице у маст спуштају, ал њиови пелењаци (бермети) немогу се ни близу с' нашим сремским сравнити, о ком смо напред рекли.

в) О прављењу Минешког простог бермета.

Укувај до полак или две трећине маста полагајно на ватри; свежи једну подобру киту пелена и обеси у тај вријући маст, у којим такођер и неколико исечени гуња прекувај; кад је маст до гореречене мере узаврео, скини га с' ватре и остави преко ноћи да се олади, а у јутру га процеди кроз сукнену кесу, ал мети у аковче најпре лескова иверја с' педља високо, и онда успиј онај укувани маст унутра; после тога наспи на тај маст свежа (фришка) маста са шаке ниже врања, покри јаму од врања с' крпом и остави да преври, затим га затвори, и остави за употребење.

г) О прављењу Токајског бермета.

У Токају праве бермет на више начина, ал је овај најбољи: У буре метну неизгажене сушке, а на ово успу врло слатког свежег маста, 24 сата га оставе да преври, пак онда пробуше дно и оцеде тај преврели маст у друго буре. Овим начином врло добар и укусан бермет праве, а после оне сушке изгазе и праве од њега маслаш. За овај бермет ништа друго не узимају но само чиста пелена. Овај пелен у кесицу с' педља дугачку у маст пусте, и од времена до времена кесицу цеде, док им се повољна горчина несвиди.

Природно је то, да како Мињешки, тако и Токајски на ватри укувани маст, с' варењем губи своју воденост, одбацује стреш, и сгушћен дуже се одржати може него буди које друго вино. И заиста овако вино много се година добро одржи, и увек је боље него икакво друго сушково вино (аусбрух). Кад се оваково вино у стакла отаче, увек се на то пазити

мора, да је бистро и чисто. На вишестрано зактевање ћемо други пут о прављењу сушкова вина (аусбруха) говорити.

Средство против говеђијег надуна.

Ми смо већ више средства у листу нашем против ове болести нашим читаоцима наводили, ал што више знамо, тим је боље за нас, јер ако се једно употребити не да, може се с' другим помоћи. Тако нам један од старији искусни сточара ово препоручује: „Ја“ — вели — „против надуна ништа друго употребљавао нисам, но покварена јаја. Кад ми се говече надуне, а ја брзо узмем покварено јаје, отворим говечету уста, и што дубље могу у уста разбијем то јаје, ал тако, да љуску непрогута. Наравно, да сам увек по два помоћника при овом послу имао, који су ми говече држали. С' овим леком никад пофално нисам, и само они рећи могу да није од користи, који никад покушали нису.“

Дјејства разне пиће на множину млека.

У економском заведенију Колчавки код Прага испитиваше дјејства разне пиће на множину млека код крава, и пронађоше код 12 крава, које су сведве по две за 24 дана, са 1 центом црвене детелине, луцерке, граорке, вике и зеленом кукурузовином ранили, да крава са:

1. црвеном детелином рањена за 24 дана 576 холби млека и 22 фунте путера даје;
2. са луцерком детелином рањена даје 528 холби млека и 17 фунти путера;
3. са граорком рањена даје 580 холби млека и 23 фунте путера;
4. са виком рањена даје 610 холби млека и 25 и по фунти путера; а
5. са кукурузовином зеленом рањена даје 620 холби млека и 38 фунти путера

Из овог се види, да је за множину млека и путера најбоља рана зелена кукурузовина, а и сам кукуруз у зрну.

Смесице и новости.

** (Нешто о репи.) У Енглеску веле да су почели по њивама репу садити тек концем XVII. столећа. Ово је врло чудновато, јер је репа већ за времена Колумелле као усевно корено биље врло хваљена била, а како он вели, Галли су већ онда и марву у велико с' њоме ранили. И Римљани су познавали белу репу, а Плиније приповеда од 40 фунти тешким репама. У Енглеској су репу за времена Хајнриха VIII. у баштама сејали.

** (Репа за квасац). Репа неслужу данас само за произвођење шећера и шпирита, него од ње и квасац праве. У Бечу се не давно почео производити квасац од репе, и

не само да може при сваком квасном пециву пиварски квасац заменити, него је у многим случајевима и бољи од пиварског.

** (Камено уље) природно и умјетно, употребљују у Енглеској у место ланеног уља, за боје за бојадисање, за боје за штампу и т. д. и проричу, да ће дотле дотерати, да ће се с' бољим успјехом употребљавати моћи, него и ланено уље.

Трговина и обртност.

(Због нередовног долажења поште, изостао нам је редовни дописник из Беча.)

(Ланена жетва.) Овогодишња ланена жетва даје се сад већ боље означити. Каквоћа ческога лана је ове године у 10 процената гора од 1863. у Моравској је жетва истинна добра била, ал баш у каквоћи добра лана и кудеље нема. У предјелу око Трпаве добра жетва бијаше, а Галицијанци су страшно хрђава лана жњели. У Њемачкој пити се с' каквоћом ни коликоћом похвалити можемо; само у рајнским провинцијама, Вестфалу, Брауншвајгу и Ханверу би врло добра жетва; и Ирланд је имао добру жетву, а Русија у полак бољу нег' 1863. Будући је у Енглеској и Француској хрђава жетва била, то су се одатле трговци већ побринули за своје недостатке, и кушише за пролеће у Риги 120.000 центи кудеље. Идућег месеца ће се у Француској и Енглеској много ужарити, пак је баш добро дошла благословена руска жетва и мала цена. Највећу ће оскудност у том обзиру северна Њемачка трптити, јер код њи баш ништа родило није. Трговци неки из Енглеске указују се и овде код нас, који јошт сад неуратјени лан капаришу.

Бечка берза од 1. до 7. фебруара 1865.

Наименовање дотичног папира.	понед. 1.	вторн. 2.	среда 3.	четвр. 4.	петак 5.	субота 6.
Државни зајам	79.60	79.40	79.50	79.40	79.30	79.50
50/0 металици	72.55	72.55	72.55	72.70	72.60	72.60
Државне срећке од год. 1839.	161.—	161.—	161.50	162.50	162.—	—
1860.	94.15	94.10	94.10	94.60	94.60	94.65
Срећке Естерхазијове од 40 фр.	112.—	112.—	112.—	112.—	112.—	—
„ Палфијове од 40 фр. „ Виндишгр. „ 20 „ „ Кеглевића „ 10 „ „ Кредитног завода	29.50 17.75 14.50 127.40	29.50 17.75 14.50 127.15	29.50 17.75 14.50 127.50	29.50 17.75 14.50 127.69	29.50 17.75 14.50 128.10	— — — —
Национали. банк-акције од 1000 фр.	805.—	807.—	808.—	808.—	805.—	807.—
Дукат	5.35	5.35	5.35	5.35	5.35	5.34
Наполеондор	9.06	9.06	9.05	9.0	9.08	—
Сребро	112.57	112.57	111.50	112.50	112.50	112.15

Лањске наше предбројнице умољавамо најучтиввије, да не везују јоште „Сељака“ од прошле године, јер ћемо им на словни лист и садржај као и 1863. године до који дан послати. Што до данас то учињено није (због чега се њи више озлоједине), нека нас поштовани предбројници извини, јер тому нисмо ми, но предбројници су сами криви, будући нам за лањску годину до близу 300 фр. дужни осталоше, које већи део и до данас јошт неплатише, код толики наши молби и ономњања; та и ми за Бога рачуна имати морамо, које држимо, да ће нам сваки свестан човек одобрити. — Кад ми нашим предбројницима поред листа и поклоне чинимо за они незнатни 4 фр. годишње, онда држимо да од свакога ту своту, без даљег промишљања заслужујемо, и можемо рећи, да је лист наш данас најјефтинији, а за сваку кућу најнужднији. — Молимо дакле и ево последњи пут наше дужнике, да нам дугове своје памире; неухтеду ли то ни сад учинити, — онда нека им је Богом просто! ми им више никад нећемо напомињати! А ми ћемо осталима наш дуг одужити.

Уредништво „Сељака.“